

Miszlivetz Ferenc és az ISES Kutatócsoportja (2012) *Kreatív városok és fenntarthatóság*.

Javaslatok a Duna-stratégia megvalósítására Nyugat-Pannónia példáján.

ISES Könyvek, Kőszeg–Szombathely: Institute for Social and European Studies – Savaria University Press.

Az elmúlt év december harmadikán a kőszegi Európa Házban mutatták be Miszlivetz Ferenc, Márkus Eszter és az ISES kutatóinak közös munkáját *Kreatív városok és fenntarthatóság* címmel, majd idén február 18-án a Budapesti Corvinus Egyetemen rendeztek a könyv fővárosi bemutatója kapcsán workshopot. A téma fontosságára utal, hogy a kötetet olyan neves személyiségek méltatták, mint Réthelyi Miklós, a Magyar UNESCO Bizottság elnöke, Dale A. Martin, a Siemens magyarországi elnök-vezérigazgatója, Kerekes Sándor, a BCE Környezettudományi Intézetének igazgatója, Korompai Attila, a BCE Gazdálkodástudományi Karának docense, valamint Trautmann László, az egyetem Gazdálkodástudományi Karának dékánja.

A munka ahhoz az immár lassan két évtizedes kezdeményezéshez kötődik, amelynek célja egy szellemi műhely létrehozása a Kőszeg–Szombathely-tengelyen. E tudásközpont, intézményi keretet teremtve, hozzájárulhat a közép-kelet-európai országok szorosabb együttműködéséhez, együtt gondolkodásához, valamint a régió fejlesztéséhez is. A Kőszegen 1994-ben létrehozott Társadalomtudományok és Európa-tanulmányok Intézete (*Institute for Social and European Studies, ISES*) jelenleg a Corvinus Egyetemmel közösen angol nyelvű Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok MA, valamint Kulturális Örökség Menedzsment posztgraduális képzésnek és egy Nemzetközi Nyári Egyetemnek ad helyet. Ennek az intézménynek az oktatói, hallgatói, valamint helyi szakemberek (Bariska István szenior, a Vas Megyei Levéltár Kőszegi Fióklevéltárának nyugalmazott igazgatója, Bakó Béla és Takács Zsolt, az ISES oktatói, Szász Iza, az ISES munkatársa, valamint Katona Linda és Manga Ádám) jegyzik a kötet második részét, amelynek témája a Kőszeg–Szombathely-térség történelmi-környezeti bemutatása. A kötet első része, amelynek társszerzője Márkus Eszter közgazdász, a címben szereplő kreativitás és fenntarthatóság mérésére a későbbiekben alkalmazható úgynevezett KRAFT-index elméleti alapjait mutatja be.

A könyv két része egymáshoz lazábban kapcsolódik, de egyelőre nem is volt a kutatók célja egy minden részletre kiterjedő és átfogó, teljes mélységű elemzés. Inkább gondolatébresztő, sőt, provokatív műnek kell e munkát tekintenünk – ahogyan ez a budapesti bemutatón többször is elhangzott –, olyan szellemi alapanyag, amely egy későbbi Kőszeg–Szombathely régiós fejlesztési stratégia elméleti alapját képezheti. Ez a stratégia akár a 2011-ben elfogadott, és a címben is említett Duna-stratégia részeként is létrejöhetne, amelyre az EU már forrásokat biztosít, de egyelőre kevés konkrét projekt született e források jobb kihasználására.

Több, egymástól eddig távolinak hitt fogalmat kísérel meg a sokszínű szerzői gárda itt egy koncepcióba sűríteni: a kreativitás, a településfejlesztés, a városfejlődés, a versenyképesség, a környezeti fenntarthatóság, a humán tőke és kapcsolathálók témaköreit, amelyekkel a határtudományok (építészet, várostervezés, városszociológia, településföldrajz, szociológia) foglalkoznak ugyan, de az egyes kérdésköröknek önmagukban is akkora irodalmuk van, amelyeket igazi kihívás egy kisebb terjedelmű műben összefogni. A könyv mögött álló nagyobb szabású elképzelés célja az lenne, hogy ezt a sok

¹ Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia Doktori Iskola

szempontból félreeső régiót visszakapcsolja nemcsak Magyarország, hanem a szomszédos osztrák és szlovák területek szellemi-kulturális-tudományos vérkeringésébe. Ennek szellemi alapzataként szolgálhatna a kötetben több helyen is említett *Jövőegyetem*, amely – a korábbi elképzelések szerint az összes nyugat-magyarországi egyetem integrációjával megvalósuló Pannon Egyetemként – kiindulópontja lehetne egy nagyobb, Béccsel, Pozsonnyal, Gráccal, Mariborral és Eisenstadttal kiépítendő egyetemi együttműködésnek, s ahol a jelenleginél gyakorlatorientáltabb, a versenyszférával szorosabban összekapcsolt képzés folyna (206–208).

A *fenntarthatóság fogalmát* többféleképpen meg lehet közelíteni, a könyv előszavában ezek közül a Brutland-bizottság 1987-es definícióját találjuk „A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen generáció szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generáció esélyeit arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket” (7). Ahogyan azonban Gaál Zoltán, a Pannon Egyetem professzora, az előszó szerzője is rámutat az idézetet követő bekezdésben, ez az általános megfogalmazás nem ad túl kézzelfogható támpontot az egyes aktorok számára, hogyan is bontsák le ezeket az általános irányelveket a konkrét cselekvés szintjére. Egyes hazai ökológusok, társadalomtudósok (Vida Gábor, Takács-Sánta András, Lányi András) nem is elégednek meg a fenntarthatóságnak ezzel a „lazább” értelmezésével. Nézetük szerint a kapitalista rendszer állandó növekedésre ösztönző hozzáállása, a haladásba vetett töretlen hit a jelenlegi fejlettségi szinten már nem egyeztethető össze a bioszféra egyensúlyának fenntartásával. Az úgynevezett Jevons-paradoxon utal arra a jelenségre, amely szerint a zöld technológiák fokozottabb alkalmazása hosszú távon nem éri el a kívánt hatást, mert a gazdasági szereplők és az egyének is egyre nagyobb mennyiséget fogyasztanak a költségkímélőbb, energiatakarékosabb termékekből is (ezáltal például a személygépkocsik száma folyamatosan nő, így hiába a környezetbarát autók, a környezetterhelés végeredményben nem csökken).

Az ökológusok szerint ezért mind a társadalom, mind a gazdaság, mind a környezet szféráiban lassításra, a fogyasztás mérséklésére lenne szükség, ugyanakkor ezek a fogalmak a közgazdaságtani szótárban még mindig tabunak számítanak. Jó példa erre a bemutatott könyv is, amely a fenntarthatóságot egyfajta versenyképességet növelő lehetőségként értelmezi. A kétféle megközelítés szintézise nem elképzelhetetlen: több hazai építész, köztük például Ertsey Attila is az úgynevezett szelíd technológia híve: ez nem jelent lemondást a modern eszközök használatáról és a kényelemről, mivel alapos energiaszükségleti és energiatermelési számítások alapján egy ház vagy akár egy teljes kistérség is fenntarthatóvá tehető. Ilyen konkrét számítás és terv készült például már a Dörögdi-medencéről² vagy az Alpokalja kistérségről³ is. Eszerint a fenntarthatóságot minden dimenzió mentén el kell érni: a térség vagy város energiafelhasználásában, a vízellátásban és a szennyvízkezelésben, a közlekedésben, illetve a hulladékkezelésben is. Ha ez nem sikerül, fenntarthatósági deficit keletkezik. Az egyenleget környezetkímélő technológiák alkalmazásával, a nagy központi elosztói hálózatokról való lekapcsolódással lehet javítani. Ilyen technológiák a passzív vagy autonóm házak, a napkollektor, a szélérőmű, a talaj hőjét kihasználó hőszivattyú, a bioszolár- vagy biogázerőművek.

A könyv második részének VII. fejezete – a K+F potenciálokhoz kapcsolódva – több olyan helyi vállalkozást mutat be, amelyek termékei hozzájárulhatnak egy-egy régió fenntartható energiafogyasztásához: ilyen az Őrszentpéteren előállított Solo-duo elektromos autó és Moveo összehajtható elektromos robogó; a Harrer-féle napkollektor, melyet egy szombathelyi cég

2 A projekt rövid leírásait lásd itt: <http://www.ktk-ces.hu/vasarhelyi.pdf> és itt: http://www.ff3.hu/progbem_res.php?id=27

3 A projekt anyagai elérhetőek itt: http://fenntarthato.hu/epites/Members/megyo/archiv-mp/aut-kisterseg-phare/index_html/?searchterm=alpokalja%20kist%C3%A9rs%C3%A9g. A teljes tanulmány pedig itt: http://www.foek.hu/fenntarthato_nagy_fajlok/orszagos_ajanlas.pdf

fejlesztett ki; valamint egy olyan üzem Mosonmagyaróváron, amely műanyag hulladékból állít elő energiatermelésre alkalmas olajat. (164–165)

A könyv első részében Miszlivetz Ferenc és Márkus Eszter ismerteti a KRAFT-index elméleti alapjait s indokolja bevezetésének szükségességét. A KRAFT (kreatív város, fenntartható vidék) ezek szerint egy „olyan komplex mutató, amely együttesen jelzi a városok és vidéki környezetük fejlődési tendenciáit, hálózatosodásukat, fontosabb szereplőik együttműködési készségét és [...] kreativitásuk potenciálját, valamint a szereplők szinergiájából fakadó belső energiákat és lehetőségeket” (11). Az index tehát három dimenzióban vizsgál egy adott térséget: a) mennyire tud új tudást létrehozni (kreativitási- és innovációs potenciál); b) mekkora benne az összekapcsoltság, a kapcsolati és társadalmi tőke (hálózati potenciál); c) mennyire megtartható hosszútávon is az egész térségi teljesítmény, illetve mennyire környezetkárosító a kibocsátás (fenntarthatósági potenciál).

A mérőszám-tervezet újdonsága, hogy egy térség kreativitásból fakadó lehetőségeit összekapcsolja a környezeti fenntarthatósággal, és mindezt időbeli dimenzióba helyezi. A kreativitáson, Richard Florida nyomán, elsősorban a kreatív munkaerő, a kreatív osztály meglétét értik az adott térségben. Egy olyan – mérnökökből, kutatókból, tudósokból, művészekből, üzleti-pénzügyi, egészségügyi, oktatási szakemberekből álló – társadalmi tudáspotenciál kiépítésére gondolnak, amelynek révén az adott térség képes az új tudás létrehozására, felhalmozására, terjesztésére, s így a kistérség gazdasági fejlődésének fellendítésére. Emellett fontos a fejlesztések bázisául szolgáló „kreatív környezet” megléte, amelynek egyik alappillére lehetne a kutatóhelyek, a vállalati, a civil és az egyetemi szféra új típusú együttműködése a már korábban is említett *Jövőegyetem* keretei közt. Ez az intézmény mintegy a *Kreatív város – fenntartható vidék* koncepció „agya”. Ennek egyik kiindulópontja lehetett volna a Nyugat-magyarországi Egyetem Társadalomtudományok, Nemzetközi és Európa-tanulmányok Intézete, amelyet a közelmúltig Miszlivetz Ferenc vezetett. Jelenlegi potenciális szellemi bázisának pedig a korábban már bemutatott kőszegi ISES tekinthető. A vállalati és az önkormányzati szféra bekapcsolására is jó példával szolgál a könyv, hiszen a szerzők megnyerték maguknak a zöld technológiák előállításában élenjáró Siemens, valamint a Kőszegi Önkormányzat támogatását is. Azaz a könyvben említett új típusú partnerségi kapcsolatok, a hármass hélix-modell (a vállalati szféra, az egyetemek és kutatóintézetek és az önkormányzatok összekapcsolódása) megvalósítása nem tűnik elképzelhetetlennek a vizsgált Szombathely–Kőszeg-régióban.

Fontos a térségekben rejlő rejtett lehetőségek felismerése és kihasználása (erre utal a potenciál szó használata), a területi tőke jobb kiaknázása és a puha tényezők alaposabb feltárása, ugyanis ezek nem mindig szembetűnőek. Puha tényezőkön épp azt kell érteni, hogy ez a megközelítésmód figyelembe kívánja venni a kemény gazdasági mutatókon (GDP, foglalkoztatottság, egy főre jutó adómenyiség) túl a térségben a társadalom nyitottságát, kockázatvállalását, a kreatív ipar arányát, az életminőség (*well-being*) tényezőit, az értékrend, a szokások elemeit (például a szereplők közti együttműködési készséget), a korrupciót, az összekapcsoltságot és a hálózatosodást (az intézmények közti PPP-együttműködéseket), a közbizalom szintjét, a civil aktivitást és természetesen a fenntarthatósággal kapcsolatban alkalmazott szakpolitikák meglétét, mennyiségét. Mint a felsorolás is mutatja, az index nagyon sokféle, sokirányú elemből tevődik össze, ez pedig felveti az eredmények szintézisének nehézségét, s akár az áttekinthetőség rovására is mehet.

A koncepció másik új eleme a területi tőke fogalmának bevezetése. A szerzők, Putnamot idézve, használják a szociológiából jól ismert társadalmi tőke fogalmát, a beágyazottságot (de ezt már nem a granovetteri értelemben: az egyes cégek kapcsolathálózati sűrűségét értik ezen), a humán tőkét (emberkincs értelemben), a politikai tőkét (ezt pontosabban nem fejtik ki). A területi tőke mindezeket együtt jelenti egy adott térségi szintre vetítve, figyelembe véve a tájban rejlő konkrét fizikai

adottságokat, a kulturális örökséget és a tradíciókat is. Kőszeg esetében a kulturális örökségi dimenzió különösen erős; egyik rejtett potenciálnak pedig a határrégiós elhelyezkedés tekinthető, ugyanis a határon átnyúló együttműködések, kapcsolatok nem jelennek meg a nemzeti statisztikákban. További lehetőségként említik a szerzők Kőszeg számára az ellenurbanizációs tendenciákat. Az új technológiák egyre inkább lehetővé teszik a nagyvároson kívüli munkavégzést, s egy olyan ízlésbeli eltolódás is jelentkezik, amely a nem nagyvárosi, mégis urbánus életmódot részesíti előnyben. Ezek a folyamatok a 12 ezres lakosságú kisvárost a korábbinál kedvezőbb helyzetbe hozhatják.

Az első rész másik tartalmi egysége a használatban lévő város- és országindexeket, valamint az EU-s területfejlesztési politikákat mutatja be. Ezek az indexek általában 8-10 indikátor segítségével mérik a városok egy-egy kiemelt aspektusát: kreativitását, környezettudatosságát („zöld város”), befektetőbarát voltát, versenyképességét, élhetőségét, fenntarthatóságát. Érdekes ellentmondást tár fel az európai zöld város index (EGCI): az egy főre eső GDP és az index értéke pozitívan korrelál, amit azzal magyaráznak, hogy a gazdagabb városok (jellemzően a skandináv országokban) jobban megengedhetik maguknak a fenntartható technológiák kialakítását (azaz a közép-kelet-európai városok ebből a szempontból rosszul teljesítenek az indexben). Ez az összefüggés egyben rámutat a korábban már ismertetett zöld vagy szelíd technológiák alkalmazásának jelenlegi legfőbb akadályára is: telepítésük hatalmas költséggel jár, amely, az ellenzők szerint, sok esetben még hosszú működési idő után sem hozza be az árát. Ugyanakkor azt is megmutatja az index, hogy a kisebb városoknak, amilyen Kőszeg is, jobb az esélyük a kedvező országindex helyezésre, mivel például CO₂-kibocsátásuk alacsonyabb, mint a nagyvárosoké.

A KRAFT-megközelítés harmadik lényeges pontja a város és vidékének harmonikus egységként való kezelése. Ennek részei a hálózatosodás, a térségi együttműködések különféle fajtái lehetnek. Az index integráltan szeretné bemutatni a város és környezete teljesítményét, hiszen város és vidéke egymásra utaltságuk okán másképp nem is vizsgálhatók. A szerzők nézete szerint a város és térsége, egy-egy *stakeholder*ként képes győz-győz játszmát folytatni, azaz a város nem a vidéki erőforrások (munkaerő, fejlesztési és beruházási források) elszívójaként jelenhet meg. A sikeres kistérségi szinten megvalósuló, alapvetően gazdasági együttműködésre adnak jó példát az északolasz *industrial district*ek. Ezek hasonló profilú, ám területileg szétszórtabb kisvállalkozások olyan érdekszövetségei, lazább tömörülései, amelyek egy-egy specializált terméket (faipari áruk, kerámiák) állítanak elő, ezeket közösen fejlesztik, és így összefogva sikeresen tudnak kilépni a globális piacra. Ezek adaptálása ugyanakkor más nemzeti piacokra nem járt sikerrel, ugyanis működésük titka az olasz településfejlődési és birtokszerkezeti viszonyokban keresendő (lásd ehhez Kuczi 2000: 99–102).

A fentebb ismertetett elképzeléssel szemben az érem másik oldala a globális városverseny felerősödése napjainkban, melyre maga a könyv is utal a 46–47. oldalakon, a *Városok új szerepe* alfejezetben. Saskia Sassen (2005) globális városokról írott gondolataival összhangban, a könyv ismerteti a nagyvárosok szerepének a jelenben zajló felértékelődését. Sassen szerint egy új várostípus emelkedett ki a posztmodern korszakban, amely önálló, nemzetek felett álló entitás, s melynek kapcsolatai már nem a saját országával, hanem a többi globális várossal a legerősebbek. Ezek a globális városok a nemzetközi gazdaság új parancsnoki helyei. „Nem kérdés, a 21. század a városok évszázada lesz” – olvashatjuk a 47. oldalon. De mi lehet ebben a globális versenyben egy kisváros szerepe? Abban a városversenyben, amely napjainkban egyre felerősödve folyik a „helyek piacán”, s melynek célja, hogy a város rákerülhessen a „globális radar képernyőjére”,⁴ azaz valamilyen ismertetőjeggyel, „trademark”-kal, „brand”-del kiemelkedhessen a többi közül. A városok versenyképességének – ez a könyvben szereplő potenciálnak megfelelő,

⁴ Márkus Eszter Charles Landry megfogalmazását idézi, szintén a 47. oldalon.

egyelőre döntően a városszociológiában alkalmazott kifejezés – olyan mérőszámai vannak, mint az egy főre jutó GDP, a foglalkoztatottsági ráta, az aktív korúak aránya, az iparűzési adó, az adóköteles személyi jövedelemadó egy főre jutó értéke, vagy a vállalatok egy főre jutó társasági adóalapja (Baráth–Szépvölgyi 2009: 153–154). Sajnos a kötetből nem derül ki, hogy ezeknek a mutatóknak az alapján Szombathely és Kőszeg hogyan teljesít, azaz honnan kéne a fejlesztést elindítani.

Ezek a versenyfolyamatok hazánkban is zajlanak. Ahogy Szirmai Viktória egy 2009-es tanulmánykötetben megállapítja (Szirmai 2009: 280), a hazai városok közt a küzdelem a fejlesztési forrásokért, az információkért, a hatalomért, a centrumfunkciókért mind a 1990 előtt, mind az azóta eltelt időben erőteljesen jelen volt és van, pusztán a mögötte álló ideológia változott meg. A szintén Szirmai Viktória által vezetett, a hazai városok versenyképességét vizsgáló, 2005-ben elvégzett kutatás eredményei szerint ma még nem zajlott le alapvető paradigmaváltás a hazai lakosság szemléletmódjában a városfejlesztéssel kapcsolatban (a kutatás kilenc hazai nagyvárosi térségből vett, mintegy 5300 fős mintán dolgozott). A lakosok nem ismerik még fel, hogy a városfejlesztésben a civil részvétel, az érintett lakosság bevonása a döntésekbe, a térségi együttműködés, valamint a természeti környezet védelme alapvető, sőt, a versenyképességet növelő tényezők lehetnek (Szirmai 2009: 283). Éppen ennek a mentalitásnak a megváltoztatása a bemutatott könyv egyik fő célkitűzése, kérdéses azonban az, hogy erre a nagyszabású koncepcióra a hazai lakosságban mekkora a fogadókészség, bár az az azóta eltelt nyolc év és a válság bizonyára hozott magával hozzáállásbeli változásokat is.

A könyv második felében az ISES kutatócsoportja áttekinti Kőszeg és Szombathely infrastrukturális, közlekedési, egészségügyi, oktatási, rekreációs, turizmussal és kreatív iparral kapcsolatos adottságait, s azonosítja a fejlesztések lehetséges célpontjait. Bariska István történelmi összefoglalójából megtudhatjuk, hogy az 1328-ban városi rangot nyert település, Kőszeg, már a török háborúk alatt európai hírnevet szerzett magának 1532-es sikeres helytállásával. Ez volt a település első „brand”-je. A 15–17. században, mintegy 200 évig, Alsó-Ausztriához tartozott a város, amely ekkor nyerte el még ma is a fő vonzerejét jelentő polgári arculatát. A trianoni területváltozások, majd a kommunista hatalomátvétel azonban mintegy megpecsételték sorsát, és a hajdan virágzó város peremhelyzetbe került. Túlságosan polgárinak tartott társadalmát lefejezték, intézményeitől megfosztották, 1954-ben járási székhelyi funkcióját elvették. Helyzetét nehezítette, hogy 1967-ig a határsávhoz tartozott, ahova útlevél nélkül belépni sem lehetett. A szocialista településpolitika, például az 1971-es Országos Településfejlesztési Koncepció a települések több mint felét, köztük Kőszegét is, a nem fejlesztendőkhöz sorolta, s így számukra forrást sem juttatott, ezért sok korszerűsítés itt is elmaradt. További problémát jelent, hogy mind a két város megközelítése igencsak nehézkes, az autópálya elkerüli őket, Kőszegét vonattal elérni pedig csak szombathelyi átszállással lehetséges. Korábbi közvetlen vasúti összeköttetését Ausztriával még 1951-ben megszüntették, a kilencvenes években még a síneket is felszedték. A régióban megvalósuló együttműködést nehezítheti Kőszeg és Szombathely a történelem során mindig is hullámzó viszonya. Kőszeg korábban virágzó iskolaváros volt (gondoljunk Ottlik művére), s bár ez a szellemi folytonosság 1948 után szintén megszakadt, de épp a kulturális potenciál újjáélesztésére jelent példát a könyvet is elkészítő ISES intézménye. Ahogy a szerzők a 87. oldalon említik, Kőszeg esetében az infrastrukturális fejlesztéseken túl, felmerül az „élettel telítés” problémája is.

Mégis mitől lehet ezt a több szempontból jelenleg hátrányos helyzetű, alapvetően azonban kedvező földrajzi elhelyezkedésű régiót egy jövőbeli nagyszabású fejlesztés kiindulópontjának tekinteni? Az ISES kutatócsoportja szerint a megoldás az áttérés a versenyorientált szemléletről a hálózatosodás alapján épülő kohézió elvére. A szerzők nézete az, hogy ebben a városban is rejlik annyi szellemi-kulturális vonzerő, amely hálózati csomóponttá teheti; e perspektíva ugyan nem

kecsget villámgyors növekedéssel, de cserébe kíméli a környezetet. A térségbe való beruházás lehetőséget teremtene a kelet-közép-európai régió jobb bekapcsolására a centrum térségekbe, az „európai pentagon keleti irányú kiterjesztésére” (85), így csökkentve a centrum és a periféria közötti szakadékot.

A könyv további része már kevésbé elméleti, a kőszegi és szombathelyi látványosságokat, természeti és kulturális értékeket, és egyéb infrastrukturális elemeket (utak, vasutak, vízellátás) mutatja be. Kiderül az ismertetőből, hogy sok helyen lenne szükség a leromlott állapotú utak, vasúti sínek, elhanyagolt műemlékek (a kőszegi zsinagóga állapota különösen elszomorító!) felújítására. Sajnos azonban a legtöbb tervezett újítás jelentős fejlesztési pénzeket igényelne. Ugyanakkor olvashatunk a térségben már sikeresen működő kulturális eseményekről is, mint amilyen az országszerte ismert Savaria Történelmi Karnevál, a Kőszegi Ostromnapok, a Kőszegi Szüret, vagy egy szép hagyomány, a friss szőlőhajtások bemutatása és a hajtások rajzának rögzítése az 1740 óta vezetett Szőlő Jövésnek Könyvébe.

Összegzésképpen elmondható, hogy egy nagyszabású és gondolatébresztő anyagot vehet kézbe az olvasó, mely azonban a szerzők bevallása szerint sem tekinthető egy véglegesen kidolgozott koncepciónak. A könyv – melyet az 1994 óta az egyetemi és térségi tudományos könyvkiadásban igen aktív Savaria University Press jelentetett meg – külalakja igényes, a borító és a betűtípus is esztétikus. Sajnos az ábrák helyenként nehezen olvashatók, és egyes táblázatok angol nyelven szerepelnek a mellékletben. Talán a térképrészleteket, illetőleg a képeket szerencsésebb lett volna – a jobb áttekinthetőség kedvéért – színesben nyomtatni. Helyenként szívesen olvastam volna részletesebben például Ebenezer Howard izgalmas Garden City elképzeléséről, vagy a magyar–osztrák határt átívelő, már működő régiós együttműködésekéről. Érdekesnek tartanék konkrét ötleteteket a leírt koncepciók megvalósíthatóságával, cselekvési szintre való lebontásával kapcsolatban – ennek bemutatása minden bizonnyal a további kutatások feladata lesz.

HIVATKOZÁSOK

- Baráth G. – Szépvölgyi Á. (2009) A versenyképesség – elméleti hátterek. In: Szirmai V. (szerk.) *A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői*. Pécs: Dialóg-Campus (151–155).
- Kuczi T. (2000) *Kisvállalkozás és társadalmi környezet*. Budapest: Replika Kör.
- Sassen, S. (2005) *The Global City: Introducing a concept*. *Brown Journal of World Affairs*. 9, 2, 27–43. Hozzáférhető: <http://www.saskiasassen.com/PDFs/publications/The-Global-City-Brown.pdf> (letöltve: 2013-03-08)
- Szirmai V. (2009) Hogyan lehetnek a magyar nagyvárostérségek versenyképesebbek? In: Szirmai V. (szerk.) *A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői*. Pécs: Dialóg-Campus (271–288).